

δικαίου ἢ ἀδίκου. Τότε ἤρχησαν αἱ μεταξύ πόλεως πρὸς πό-
 λιν, καὶ δήμου πρὸς δῆμον, καὶ τὸ χείριστον, πολίτου πρὸς συμ-
 πολίτην, δυσαρέσκεια, διχόνοια, μίση, καὶ ἐχθροπάθεια (α)-
 καθότι ὁ καθεὶς ἐζήτει τὸ συμφέρον του, ἀδιαφορῶν περὶ τοῦ
 συμφέροντος τοῦ ἄλλου, τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ δικαίου. Τότε οἱ
 Ἕλληνες ἔλαβον τὰ ὄπλα, τὰ ὅποια τοὺς εἶχον δοξάσει εἰς τὰ
 πεδία τοῦ Μαραθῶνος, Θερμοπυλῶν, καὶ Πλαταιῶν, Ἀρτεμι-
 σίου, καὶ Σαλαμῖνος, κατὰ τῶν ὁμοφύλων Ἑλλήνων· καὶ χύνον-
 τες οἱ ἴδιοι τὸ καθαρώτερον Ἑλληνικὸν αἷμα, νικῶντες καὶ νι-
 κώμενοι μεταξύ των, ἐξησθένουν καθεκάστην περισσότερον, προη-
 τοιμαζόν οὕτω τὰς νίκας τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ρώμης, τοῦ
 Φιλίππου καὶ τοῦ Παύλου Ἐμιλίου.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι Ε ὸ ν .

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΠΡὸ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.

Ὅταν γὰρ ἦδῃς τοῖς λόγοις, φρο-
 νῶν κακῶς, πείθῃ τὸ πλῆθος, τῇ
 πόλει κακὸν μίγα. Ὅσοι δὲ σὺν νῦ
 χρηστὰ βουλευούσ' ἀεὶ κἄν μὴ πα-
 ραυτῖκ' αὐθὶς εἴτε χρήσιμοι πόλει.
 (Εὐριπ. Ὀρέσ. σίχ. 898.)

Ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆν

(α) Ὅρα τὸν Θουκυδίδην, καὶ μάλιστα τὴν συνέχειαν τῆς Ἑλληνικῆς
 Ἱστορίας ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν Ἱστορικούς.

Ἀσιaticὴν δουλοσύνην· μετὰ τὴν νίκην αἰ λυτικῆς δημοκρατίας· διαιρεθεῖσαι προσεκολλήθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς μιᾶς, ἢ ἄλλης πόλεως, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς δύο ἀντικειμένους πόλους περιστρέφεται τότε ἅπασα ἡ πολιτικὴ σφαῖρα τῆς Ἑλλάδος (α).

Ἄλλ' οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔχουσιν διαφορετικούς καὶ φυσικούς καὶ ἠθικούς χαρακτῆρας, καὶ πολιτικὸν σύστημα, καὶ κυβέρνησιν ἐναντίαν. Οἱ μὲν εἶχον ἀριστοκρατικὴν δημοκρατίαν, καὶ αὐτὴν ἐνόμιζον πρὸ τσοῦτων αἰώνων ἀρίστην πολιτείαν· οἱ δὲ μᾶλλον ὀχλοκρατικὴν καὶ αὐτὴν ἐφαντάζοντο τὴν ἐντελεστέραν πολιτικὴν κυβέρνησιν. Ὁ Σπαρτιάτης ἦτον ἀπλοῦς, σοβαρὸς, καὶ αἰσθανόμενος τὸ βάρος τῆς ἰδίας του ἀρετῆς, περιεφρόνει καὶ αὐτὴν τὴν εὐφημίαν τῶν ἄλλων λαῶν· ὁ Ἀθηναῖος, ὢν φιλόκαλος, εὐγλωττος, καὶ ποικίλος, εἶλκυε τὸν θαυμασμὸν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, καὶ εὐφραίνετο στοχαζόμενος τὴν ἰδίαν του ἰκανότητα. Οἱ δύο οὗτοι λαοὶ ζῶντες χωρισμένοι, ἦσαν ἡσυχιοὶ· οἱ μὲν περιφρονοῦντες τὴν κουφότητα, οἱ δὲ τὴν ἀγέρωχον ἀβελτηρίαν. Ἄλλ', ὅταν, μετὰ τὰ Μηδικὰ, ἡ πολιτικὴ ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἐπλησίασε τοὺς δύο λαούς· ὅταν τὰ κοινὰ συμφέροντα συνεχρούσθησαν πολλάκις εἰς τὰς ἀγορὰς καὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν δύο πόλεων· ὅταν ἐπλησίασεν ὁ Ἀθηναῖος τὸν Σπαρτιάτην, καὶ ἕκαστος ἔπρεπε καὶ νὰ ἐξετάσῃ καὶ νὰ ὑπερασπισθῇ τὸ ἴδιον τῆς πατρίδος του συμφέρον· τότε ἡ ἐξωτερικὴ λαμπρότης τοῦ πρώτου κατέθλιβε τὸν δεύτερον,

(α) Εἰς ἐν τῶν ἄρθρων τῆς μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν Συνθήκης λέγει·

Ἐξεῖναι παρ' ὁποτέρους (Ἀθηναίους ἢ Σπαρτιάτας) τὶς τῶν ἀγράφων πόλεων βούλεται καὶ ἀρέσκεται ἔλθεῖν.

(Θουκυδ. Ἐγγ. Α. § 35—40.)

καὶ ἡ ψυχρὰ σοφρότης τούτου κατεπίεξε τὸν πρῶτον. Τότε ἡ διαφορά τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν χαρακτήρων, τῆς κοινῆς καὶ κατ' ἰδίαν ἀνατροφῆς, ἐδείκνυεν ἐναργῶς τὴν ἐναντιότητα καὶ τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἄπειρον ἀπόστασιν. Καὶ, ἂν ᾖναι ἀληθές τὸ, Πᾶν τὸ ἀνόμοιον καὶ ἀκοινωνήτον, οἱ δύο λαοὶ δὲν ἐδύναντο νὰ μείνωσιν ἐπὶ πολὺ εἰς εἰρηνικὴν ἁρμονίαν (α).

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐμίσει, ἴσως, τοὺς Λακεδαιμόνας· δὲν ἐσυμβούλευσεν ὅμως ποτὲ τοὺς Ἀθηναίους νὰ κινήσωσι κατ' αὐτῶν τὰ ὄπλα. Οὗτος παρεχώρησε τὰ πρωτεῖα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, καὶ εἰς τὴν Σαλαμίνα, καὶ εἰς τὰς Πλαταιάς· καὶ ἐκ τούτου ἐφάνησαν οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι. Ὁ Ἀριστείδης, σεβόμενος τὴν παλαιὰν τῆς Σπάρτης ὑπεροχὴν, ἐκράτει συνεσταλμένον ὀπωσοῦν τὸν ὑπεροπτικὸν λαὸν τῆς πατρίδος του. Ὁ Κίμων, μὴ δυνάμενος νὰ διορθώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν παρεκτροπὴν τῶν συμπολιτῶν του, εἴλκυε τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐξωτερικῶς, ἀκολουθῶν τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον, καὶ ἐλπίζων νὰ σθέσῃ εἰς τὴν λαμπρότητα τῆς νίκης τὸ μεταξὺ τῶν δύο δημοκρατιῶν μῖσος. Οἱ ἔνδοξοι οὗτοι ἄνδρες μετεχειρίζοντο μετ' ἐπιεικειᾶς τοὺς συμμάχους. Μετὰ τὴν εἰς Εὐρυμέδοντα ποταμὸν ὅμως πεζομαχίαν καὶ ναυμαχίαν νίκην τῶν Ἀθηναίων, ὁ λαὸς ἐπαρθεὶς ἤρχησεν νὰ περιφρονῇ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας, ὡς αὐτοὺς τοὺς ἀλλοεθνεῖς βαρβάρους (β). Ἐν τούτοις παρουσιάζεται εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον τῶν Ἀθηναίων ἔνδοξός τις πολίτης, ἀνὴρ εὐγλωττος μεγαλοφυῆς, φιλόκαλος, κενόδοξος, φίλχυτος καὶ ἐπιτήδειος νὰ κρύπτῃ τοὺς ἰσοχασμούς του. Οὗτος ἰγὰρ τὴν

(α) Καὶ ὀλίγον μὲν χρόνον (μετὰ τὰ Μηδικὰ) ξυνέμευσεν ἡ ὁμοιογένεια . . . ὥστε ἀπὸ τὸν Μηδικὸν ἐς τὸν αἰεὶ τὸν πόλεμον κ.τ.λ.

(Θουκυδ. Συναγμ. Α. 518.)

(β) Θουκυδ. Συναγμ. τὸ Α'.

δόξαν καὶ τὴν πολιτικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηνῶν, ἐπιθυμῶν νὰ τὰς
 διοικῆ αὐτὸς ὑστερον μοναρχικῶς. ἤθελε νὰ γίνωσιν αἱ Ἀθηναί
 τὸ πρυτανεῖον καὶ τὸ μουσεῖον τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' αὐτὸς νὰ ᾔηται
 ὁ προστάτης καὶ ὁ αἴτιος τῆς σπουδαίας λαμπρότητος. Ἐπρο-
 σπάθει νὰ γίνῃ ἡ Ἀττικὴ ἢ Ἑλλάς τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ νὰ ᾔηται αὐτὸς
 ὁ πρῶτος καὶ μόνος Ἕλληγ. Τοιοῦτος εἶναι ὁ Περικλῆς προσωπο-
 ποιῶν εἰς ἑαυτὸν ὅλον τὸν Ἀττικὸν χαρακτῆρα. Αἱ ἐλευθέρια τέχνη
 ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἔφθασαν εἰς ἀναμνηστέωτον τελειότητα. Οὗτος
 ἦλθεν εἰς τὰ πράγματα κατὰ τὸ 470 ἔτος, καὶ ἐτελεύτησε περὶ
 τὸ 310 (Π. Χ.). Ἡ τῶν τεσσαράκοντα τούτων χρόνων περίοδος
 εἶναι ἀναμνηστέως ἢ λαμπροτέρα ἐποχὴ τῆς εὐρυχώρου ἀναπτύ-
 ξεως τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς. Τότε ἤκμασεν ὁ Φειδίαις, ὁ Πολύ-
 γνωστός, ὁ Ἀλκμάνης κ.τ.λ· ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Εὐ-
 ρυπίδης κ.τ.λ. πολλοὶ σοφοὶ καὶ σοφισταί· τότε ὁ Σωκράτης
 καὶ ὁ ἀειθαλῆς Πλάτων, ὅστις, ὡς οἱ θεοὶ τῆς μυθολογίας, φυ-
 λάττει αἰωνίαν νεότητα κ.τ.λ. Τρεῖς ἐποχὰς, ἡ ἡλικίας προό-
 δου δέχονται οἱ σπουδαῖοι ἄνδρες 1^{ην} τοῦ Περικλέους, 2^{ην} τοῦ
 Δυγούστου καὶ 3^{ην} τοῦ Λουδοβίκου 14. Ἀλλ', ἂν δὲν ᾔηται προγο-
 νικὴ φιλαυτία, μόνη ἡ πρώτη εἶναι δημιουργικὴ ἐποχὴ τοῦ ἀνθρω-
 πίνου νοῦς καὶ πρωτότυπος τῆς τέχνης. Δὲν εἶναι λόγος περὶ ἀ-
 τόμων, ἀλλὰ περὶ αἰώνων· ὥστε ἡ τοῦ Δυγούστου καὶ Λουδο-
 βίκου εἰς κομψαὶ ἀντιγραφαὶ τοῦ πλαστικοῦ χρόνου τῆς Ἑλ-
 ληνικῆς μεγαλοφυίας· οὔτε ὑποφέρουσι σύγκρισιν καὶ παραλλη-
 λαν αἱ ὡχραὶ εἰκόνες τῶν δύο τελευταίων τούτων ἐποχῶν
 ὡς πρὸς τὸ ὑψηλὸν τῆς εὐρρώστου καὶ αὐθορμητοῦ δημιουργι-
 κῆς ἐκείνης δυνάμεως τοῦ Περικλείου αἰῶνος, ὅστις ἐκ τοῦ μὴ
 ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, καὶ ἐκαλλώπισε, καὶ ἐτελειοποίη-
 σε. Κατὰ δυσυχίαν ἢ τοιαύτη τοῦ νοῦς εὐρρώστία ἦτον ἀποτελέσμα
 τῆς πρὸ τῶν Μηδικῶν πολέμων λαμπρῆς ἐκείνης κινήσεως, καὶ
 ἔχει τῆς ἐποχῆς. Ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων ἐδοξάζεσθαι

παλεμοῦντες ἤδη τοὺς σοφιστάς· ἀλλ' ὁ πρῶτος κατεδικάσθη, καθὼς καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Ἀναξαγόρας· ὁ δὲ δεύτερος πολλάκις ἔκρυψε τὴν λάμψιν τῆς ἀληθείας ὑπὸ πικρὴν νεφέλην.

Ὁ δίκαιος Ἀριστείδης, ὡς ἐρρέθη, εἶχε σαλεύσει τὰ θεμέλια τῆς νομίμου ἐλευθερίας. Ὁ Ἐφιάλτης, ἐλαττώσας τὴν δύναμιν τῶν ἀρχῶν, τὴν ἐπρόσθεσεν εἰς τὴν μερίδα τοῦ δήμου. Ὁ Περικλῆς, δεχόμενος ἰσότητά φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἰκανότητος (α), ἐσύστησε κοινὰ καὶ μισθοφόρα, τὰ δημοκρατικὰ κριτήρια, διορίσας καὶ μισθὸν εἰς τὸν πικρῶν ὄχλον. Τότε ἤγειρε τὴν ἀνάγκην τῆς ἡμιμαθείας, καὶ εἰσήζε τοὺς σοφιστάς· τότε ὁ βάνυσος πληρωνόμενος, ἄφινε τὸ ἐργόχειρόν του, ἐγένετο πολυπράγμων, καὶ λάλος. Τὸ τοιοῦτον ἔκαμνε τὸν λαὸν ῥάθυμον καὶ ἀλλοτριοπράγμονα. Τὸ πρῶτον μέμφεται ὁ Ἡσίοδος (β)· τὸ δεύτερον ὁ Πλάτων (γ), εἰς τὴν πολιτείαν. Εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας

(α) Φύεται ἕκαστος οὐ πᾶν ὅμοιος ἑκάστῳ, ἀλλὰ διαφέρων τὴν φύσιν, ἄλλος ἐπ' ἄλλου ἔργου πράξει. (Πλάτων. αὐτόθι.)

(β) Λιμὸς γάρ τοι πάμπαν ἀέργῳ σύμφορος ἀνδρῶν.

Τῷ δὲ θεοὶ νεμέσωσι καὶ ἀνέροες, ὅσκειν ἀεργὸς,

Ζῶει κηφῆνεσσι κοθούροις εἵκελος ὀργήν,

Οἱ τε μελισσῶν κάματον τρώχουσιν ἀεργοὶ

ἔσθοντες. Σοὶ δ' ἔργα φίλ' ἔστω μέτρια κοσμεῖν.

(Ἡσιόδ. Ἔργ. καὶ Ἡμέρ.)

(γ) Γίγνεται πόλις ἐπειδὴ τυγχάνει ἡμῶν ἕκαστος οὐκ αὐτάρκης, ἀλλὰ πολλῶν ἐνδεής. . . Οὕτω παραλαμβάνων ἄλλος ἄλλον ἐπ' ἄλλου. . . πολλοὺς εἰς μίαν οἴκησιν ἀγείραντες, κοινωνοὺς τε καὶ βοηθοὺς ἐθέμεθα πόλιν, ὄνομα· ὥστε ἀνάγκη τροφῶν, οἰκίσεων, ἐσθίτων καὶ ἀναριθμῶν δημιουργῶν, ὅτι ἀδύνατον ἓνα πολλάς καλῶς ἐργάζεσθαι τέχνας· ὥστε ὁ σκυτοτόμος, ὁ γεωργός, καὶ ὑφάντης καὶ οἰκοδόμος ἀνάγκη αὐτὰ τοῦτο ἐργάζεσθαι· καὶ οὐχὶ ὁ σκυτοτόμος πολιτικός, ἢ κυβερνητικός κ.τ.λ.

(Πλάτ. Πολιτ.)

τὸ θησαυροφυλάκιον ἐδαπανᾶτο ἐπὶ ματρίω, 'καὶ ὁ λαὸς ἀπε-
 καθίστατο φιλοθεάμων καὶ φιλοτάραχος. Ἦστε, ἂν ὁ αἰὼν τοῦ
 Περικλέους ᾖναι αἰὼν ἀριστουργημάτων καὶ φιλοκαλίας, εἶναι
 ἐνταυτῷ αἴτιος τῆς πτώσεως καὶ τῆς καταφορᾶς. Ὁ δὲ κορυ-
 φαῖος τῶν ἀριστουργημάτων Παρθενῶν, ἰδὼν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς
 Ἀκροπόλεως τὸν Λύσανδρον εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸν Ἐπαμεινώνδῃ
 διαβαίνοντα τὸν Εὐρώτα, τὸν Φίλιππον εἰς τὴν Χαιρώνειαν,
 τὸν ὑπεροπτικὸν Σύλλαν ὑπερπηδῶντα τὰ τεῖχη τοῦ Θεμιστο-
 κλέους, ἐμέτρησεν εἰκοσιδύω περίπου αἰῶνων δουλοσύνην καὶ ἀ-
 θλιότητα τῶν κλεινῶν Ἀθηνῶν.

Πρὸ πολλοῦ οἱ ἐνδοξοὶ νικηταὶ τοῦ Μαραθῶνος καὶ Σαλαμῆ-
 νος εἶχον ἀδόξως τελευτήσῃ. Ὁ Ἀριστείδης ἐκλείσει τοὺς ὀφθαλ-
 μούς, ὡς δίκαιος. Ὁ Κίμων ἐνησχολεῖτο μακρὰν τῆς πατρίδος
 του· μένει ὁ Περικλῆς κύριος ἀναμφισβήτητος τοῦ βήματος καὶ
 τῆς ἀγορᾶς. Ὁ δῆμος τῶν Ἀθηνῶν, ὡς εἰρέθη, ἦτο παντοδύναμος. Ὁ
 Περικλῆς ἐλκύει τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ προσποιούμενος δημοκρατικὸν
 ἐνθουσιασμόν (α)· κατηγορεῖ τὸν Κίμωνα ὡς Λακωνίζοντα· ἀ-
 πομακρύνει τὸν βαθὺν Θουκυδίδην· ἐγείρει κατὰ τῆς ἀμέμπτου
 ἀρετῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου τὸν Ἐφιάλτην, καὶ ἀφαιρῶν τὰς πλειο-
 τέρας δίκας ἀπ' αὐτὸν καὶ τὴν Βουλὴν, τὰς προσθέτει εἰς τὰς
 ἀποφάσεις τοῦ ὄχλου, τὸν ὁποῖον δημοκοπῶν ἤγε καὶ ἔφερε κατ'
 ἀρεσκείαν, γινόμενος οὕτως κύριος καὶ τῶν δικαστηρίων (β). Ἐ-
 σμίκρυνε τὴν δύναμιν τῶν ὑπουργῶν, διὰ τὴν ἐλαττώσῃ ὀλίγον
 κατ' ὀλίγον τὸ κῦρος τῶν νόμων· ὥστε δὲν ἔμεινεν εἰς τὴν δε-

(α) Λίσχρὸν μὲν γὰρ τὸ κολακεύειν τὸν δῆμον ἐπὶ τὸ δύνασθαι.

(Πλούταρχ. εἰς Περικλ.)

(β) Πλὴν ὀλίγων ἀπάσας (τὰς δίκας) καὶ τῶν δικαστηρίων ποιήσας
 ἑαυτὸν κύριον, εἰς ἄκρατον Δημοκρατίαν ἐπέβλεπε τὴν πόλιν.

(Πλούταρχ. εἰς Κίμων.)

μοκρατίαν τῶν Ἀθηνῶν, εἰμὴ δύο ἀντικείμενα: ὁ Περικλῆς καὶ ὁ δῆμος· ὁ πρῶτος ἔκρινε τὸν δεύτερον ἀπόλυτον δεσπότην, καὶ ἐγένετο ὕστερον αὐτὸς ὁ ἴδιος κύριος τοῦ δεσπότη (α). ὥστε ὁ μέγας οὗτος λαὸς, ὅστις ἐπολέμησε παραττόμενος τσοῦτους αἰῶνας, διὰ νὰ συστήσῃ ἀπόλυτον δημοκρατίαν, ἐτελείωσεν ἀποκαθιστῶν κυρίως μοναρχίαν: λόγῳ μὲν δημοκρατίαν, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Θουκυδίδου, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχῆς καὶ ἀκολουθῶς καθυπὸν πονηροκρατίαν. Ὡστε ἡ πολιτικὴ τοῦ Περικλέους ἦτο καὶ ἀδίκος, καὶ πολέμιος εἰς τὸ ἔθνος· καθότι ὁ μὲν ἄνθρωπος εἶναι θνητὸς, τὰ δὲ ἔθνη ἀθάνατα· οὗτος καταργήσας τὴν νόμιμον ἐλευθερίαν, καὶ ἀντιτάξας τὴν ἄμετρον ὀχλοκρατίαν, ἐκράτει αὐτὸς τοὺς χαλινούς· ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐχάθη ὁ ἡνίοχος καὶ ἔμεινε τὸ ὄχημα συρόμενον, τῇ δὲ κῆκεῖτε ἀπὸ θυμοειδεῖς καὶ ἀχαλινώτους ἵππους, οἵτινες ἀφηνιάζοντες καὶ παραφερόμενοι, ἔπρεπε, τάχειον ἢ βράδιον, νὰ συνθλάσῃ καὶ τοὺς τροχοὺς, καὶ νὰ ἐκκρημνίσῃ καὶ τὴν ἄμαξαν εἰς τὸ βάραθρον, πίπτοντες καὶ αὐτοὶ μετ' αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ μεγλοφυῆς Περικλῆς, βλέπων ἤδη τὸν ὄχλον μέταχον τῆς ἀρχῆς καὶ παντοδύναμον, ἐστοχάσθη νὰ τὸν ἀπασχολῇ· καὶ ἐπομένως τούτου ἠνοιξε τὸ κοινὸν θησαυροφυλάκιον διὰ νὰ σκορπίσῃ τὰ διὰ τὴν κοινὴν ἀνάγκην συναθροισθέντα χρήματα, διορίζων πανηγύρεις, ἐορτάς, θεάματα, θεατρικὰς παραστάσεις, καὶ θεατρικὰς ἐνταφιασμοὺς, ὑπερπλουτῶν τοὺς τεχνίτας, ἀσχολῶν τοὺς ἐργάτας, καλλωπίζων τὴν πόλιν, καὶ ψηφίζων διόβολον καὶ ὕστερον τριόβολον εἰς ὅποιον πολίτην ἤθελε παρευρεθῆ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς δίκας τοῦ Δήμου (β). Οὕτως ἔτρεφε καὶ τὴν

(α) Ἐγένετό τε λόγῳ μὲν Δημοκρατία· ἔργῳ δὲ, ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς Ἀρχή. (Θουκυδ. Συγγρ. Α. II, § 65.)

(β) Πλούτ. εἰς βίον Περικλέους... ἀλλ' οὐχὶ Μυρωνίδης ὅτ'

ἐργίαν τοῦ πολίτου, καὶ τὴν μάταιον φιλαυτίαν τοῦ ἔχλου ἀφίνων τότε ὁ καθείς τὰς ἀσχολίας, τὴν τέχνην, ἢ ἐργόχειρόν του, ἔτρεχεν εἰς τὴν ἀγοράν· καὶ προτείνων ἐπεστήριζε μετὰ ἰβραῆς τὴν γνώμην του (α). Τότε ὁ βάναισος καὶ χυδαῖος ἐδιώκει τὰ κοινὰ πράγματα τῆς Δημοκρατίας, περὶ οὗ λέγει γλαφυρῶς ὁ Πλάτων, ὅτι ἄνθρωποι ἀτελεῖς τὰς φύσεις ἔχοντες, καὶ τὰ σώματα κοιλὰ καὶ συγκεκλασμένα ἀπὸ τὰς χυδαιστέρας τέχνας, ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ἐργασίαν καὶ ἔξιν, οὕτω καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὴν διάνοιαν αὐτῶν συντριμμένην καὶ τεθλασμένην, καὶ ἀποτεθρυμμένην ἐκ τῆς βαναυσίας ἐργασίας: καὶ τοιοῦτοι, λέγω, ὄντες ἐκπηδῶσιν ἀπὸ τὸ ἐγαστήριον αὐτῶν εἰς τὸ βῆμα, ὡς φαλακρὸς, σμικρὸς, καὶ δυσειδὴς χαλκεὺς πλύνας τὰς χεῖρας, καὶ ἐνδυθεὶς νεουργὸν φόρεμα παρουσιάζεται ὡς νυμφίος, διὰ νὰ νυμφευθῇ τὴν ὀρφανὴν τοῦ κυρίου αὐτοῦ θυγατέρα (β)! Οὕτω λοιπὸν ἡ τεττιγοφόρος φωνασκία, πληροῦσα τὰς συνελεύσεις τοῦ

ἦρχεν ὁ Γεννάδας, οὐδεὶς ἂν ἐτόλμα τὰ τῆς πόλεως διοικεῖν ἀργύριον φέρων κ.τ.λ. (Ἀριστοφάν. Σφ. σίχ. 303.)

(α) Ταυτὸ γὰρ ἔγωγε ἀκούω Περικλέα πεποικηκέναι Ἀθηναίους ἀργούς καὶ θειλοὺς καὶ λάλους καὶ φιλαργύρους εἰς μισθοφορὰν πρῶτον καταστήσαντα. (Πλάτ. εἰς Γοργίαν φ. 105.)

(β) Καθορῶντες γὰρ ἄλλοι ἀνθρωπίσκοι κενὴν τὴν χώραν ταύτην γιγνομένην, καλῶν δὲ ὀνομάτων καὶ προσχημάτων μεστήν, ὡσπερ οἱ ἐκ τῶν εἰρημῶν εἰς τὰ ἱερά ἀποδιδράσκοντες, ἄσμενοι καὶ οὕτοι ἐκ τῶν τεχνῶν ἐκπηδῶσιν εἰς [τὴν πολιτικὴν], οἱ ἂν κομψότατοι ὄντες τυγχάνουσι περὶ τὸ αὐτῶν τεχνίον· ὁμοίως γὰρ δὴ πρὸς γε τὰς ἄλλας τέχνας καίπερ οὕτω πραττούσης φιλοσοφίας τὸ ἀξίωμα μεγαλοπρεπέστερον λείπεται· οὐ δὴ ἐφιέμενοι πολλοὶ ἀτελεῖς μὲν τὰς φύσεις, ὑπὸ δὲ τῶν τεχνῶν τε καὶ δημιουργιῶν, ὡσπερ τὰ σώματα λελώθηται, οὕτω καὶ τὰς ψυχὰς συγκεκλασμένοι τε καὶ ἀποτεθρυμμένοι διὰ τὰς βαναυσίας τυγχάνουσι κ.τ.λ.

(Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ. VI. φ. 223.)

Δήμου απέβαλε τὴν ἡσυχον σκέψιν τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς πολιτικῆς φρονήσεως. Οὕτως παιδαγωγῶν τὸν ὄχλον, ἤγειρεν, ὡς τὴν ἔμπουσαν, τὸ μορμολύκειον αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐναρέτων πολιτῶν, οἵτινες ἐναντικύνοντο εἰς τοιαύτην ἐλεεινὴν καταφορὰν. Ὁ δὲ ὑπεροπτικὸς λαὸς κολακευόμενος, ἐνόμιζεν, ὅτι τὸ πᾶν ἔπρεπε νὰ κλίνη εἰς τὰ νεύματά του, καὶ ὠργίζετο κατ' ἐκείνου, ὅστις δὲν ἐπροσκύει τὸ εἶδωλον αὐτοῦ. Εἰς τοιαῦτα δικαστήρια κχτεδικάσθη ὁ Κίμων, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ξενοφῶν, ὁ ἐναρετώτερος τῶν ἀνθρώπων Σωκράτης, ὁ ἀναγγείλας τὸν ὑπερτατον Νοῦν Ἀναξαγόρας, ὁ Δημοσθένης, καὶ ὁ ὀγδοηκονταετής Φωκίων μετὰ ἐξήκοντα ἐνδόξους ἐκστρατείας (α). Ἀπὸ τὴν ἀγορὰν, τὸ πνεῦμα τοῦτο μετέβη εἰς ὅλα τὰ πρὸς ἀλλήλους τῶν πολιτῶν συμβόλαια καὶ σχέσεις. Τότε καὶ ἐκάστη οἰκογένεια ἔχασε τὴν εὐρίνην καὶ ἡσυχίαν της. Τότε ἐκινδύνευσε ὄχι μόνον ἡ ἐλευθερία ἐκάστου πολίτου, ἀλλὰ καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία, καὶ πᾶσα αὐτοῦ ἡ ὑπαρξίς, καθὼς τὸ βεβαιοῖ ὁ Σωκράτης διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ξενοφῶντος (β).

Ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων ἤρχησεν ἀπὸ τὸν Μιλτιάδην, ἐστερεώθη ἀπὸ τὸν Θεμιστοκλέα, Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα, καὶ ἔ-

(α) Ὅρα Ξενοφῶντα, Ἀθηναίων Πολιτεῖαν. Καὶ Πλούταρχ. εἰς βίους τῶν ἐνδόξων τούτων ἀνδρῶν. Πλάτ. αὐτόθι. Ἀριστοτ. Πολιτ. Δημοκρ. κ. τ. λ.

(β) Οἶδα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ Κρίτωνος ἀκούσαντα, ὡς χαλεπὸν ὁ βίος Ἀθηνησιν εἶπ' ἀνδρὶ βουλομένῳ τὰ ἑαυτοῦ πράττειν. Νῦν γάρ, ἔφη, ἐμεῖς εἰς δίκας ἄγουσιν, οὐχ ὅτι ἀδικοῦνται ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὅτι νομίζουσιν ἡθιον, ἂν με ἀργύριον τελέσαι, ἢ πράγματα ἔχειν. Καὶ ὁ Σωκράτης εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κρίτων, κύνας δὲ τρέφεις, ἵνα σοὶ τοὺς λύκους ἀπὸ τῶν προβάτων ἀπερύκωσι; Καὶ μάλα, ἔφη· μᾶλλον γάρ μοι λυσιτελεῖ τρέφειν, ἢ μή· οὐκ ἂν οὖν θρέψαις καὶ ἄνδρα, ὅστις ἐθέλοι τε καὶ δύναίτο σοῦ ἀπερύκειν τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀδικεῖν σε;

φθασει εἰς τὸ ἀπόγειον αὐτῆς σημεῖον ἐπὶ Περικλέους μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Εὐβοίας καὶ Σάμου, κτλ. Ὁ Κίμων μεταφέρων τὸν πόλεμον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ἀσίαν, εἶχε ταπεινώσει τοὺς Σκτράπκς, καταστρέφων πανταχοῦ τὰ στρατεύματα τοῦ μεγάλου Βασιλέως. Ὁ δῆμος, δημιουργὸς τῶν λαμπρῶν τούτων κατορθωμάτων, ἐγένετο ἔτι μᾶλλον φροναματίας, ὑποτάσσει τοὺς Ἑλληνας, καὶ ἐπιπηδῶν τὰς νήσους μετὰ τοῦ Περικλέους (α).

Ὁ Περικλῆς, γνωρίζων τὸ πνεῦμα τῶν συμπολιτῶν του, κατηφρονήσας τὸν ἀληθινὸν σκοπὸν τῆς ῥητορικῆς (β), ἐμόρφωσεν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Σοφιστῶν ἓν εἶδος εὐγλωττίας: σύγκρισις κολακειᾶς καὶ ἀρχαίας δόξης. Οὕτως ἐσύγκρινεν σοφιστικῶς τὰς πατραγαθίας, ὡς πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν τελειοποίησιν τῶν τεχνῶν, τὰ ἀγάλματα τοῦ Φειδίου καὶ τὸν ὠραϊσμὸν τῆς πόλεως, τοῦ ὁποίου ἦτον αἴτιος, ὡς πρὸς τὰς ἀειμνήστους ἡμέρας τῆς Σαλαμῖνος καὶ τοῦ Μαραθῶνος, ἀποδίδων τὰ μὲν εἰς τὴν ἀνδρείαν τοῦ Δήμου, τὰ δὲ, κατὰ φυσικὸν λόγον, εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μεγαλοπρέπειαν. Οὕτως ἐκίνει τὴν φιλαυτίαν τοῦ ὄχλου, ψηλαφῶν ἐπιτηδείως τὰς ἴνας τῆς καρδίας τῶν συμπολιτῶν του, ὡς ὁ ἔμπειρος μουσικὸς τὰς χορδὰς τῆς λύρας του. Ὡστε ὁ λαὸς ἦτο κύριος τῶν ὄλων, ὁ δὲ Περικλῆς κύριος τοῦ αὐτοῦ λαοῦ. Καὶ, ἂν ποτε ἐπισκίαζε τὸν Περικλέα νέφος δημοτικῆς δυσαρρεσκείας, ὁ ὄχλος πάλιν μετανοῶν τὸν ἐκήρυττεν ἀμέσως στρατηγὸν αὐτοκράτορα (γ).

(α) Οἱ Κωμικοὶ Ποιηταὶ χλευάζοντες τὴν ὑπεροψίαν τότε τοῦ ὄχλου, ἔλεγον ἀστεῖως: « Δάκνειν τὴν Εὐβοίαν καὶ τὰς νήσους ἐπιπηδᾷ. »

(β) Ἀληθὲς ἄρα ἦν τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅσω περ αἴσχιον, τοσούτω κάκιον. Καὶ τὸν μέλλοντα ὀρθῶς ῥητορικὸν ἔσεσθαι, δίκαιον ἔργον εἶναι καὶ ἐπιστῆμονα τῶν δικαίων. (Πλάτ. εἰς Γοργίαν. § 63.)

(γ) Ὑστερον δ' αὖθις οὐ πολλῶ (ὅπερ φιλεῖ ὄμιλος ποιῆσαι) στρατηγὸν εἶλοντο, καὶ πάντα τὰ πράγματα ἐπέτρεψε. (Θουκυδ. II. § 65.)

Ἐπιστρέφων τις τοὺς ὀφθαλμοὺς, διὰ νὰ θεωρήσῃ διὰ μιᾶς ἀπὸ ὑψηλῆν σκοπιᾶν τὴν γενικὴν εἰκόνα, παρατηρεῖ τὴν πρόοδον τοῦ πνεύματος τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς πολιτείας αὐτῶν. Ἐπὶ Θησεῶς ἐσυστήθη ἡ δημοκρατικὴ βασιλεία, ὕστερον ἢ ἐφ' ἑρῶ ζωῆς ἀρχοντία, κατ' ἀρχὰς μὲν διαδοχικὴ, ὕστερον δὲ ἐκλεκτικὴ, ἔπειτα ἡ δεκαετής ἐκλεκτικὴ καὶ τέλος ἡ ἐνιαύσιος ἀρχοντία. Ἐπεται ὕστερον ἡ ἀριστοδημοκρατικὴ νομοθεσία τοῦ Σόλωνος. Ὁ Κλεισθένης αὐξάνει τοὺς δήμους καὶ πολιτογράφει ξένους, δούλους καὶ μετοίκους. Ὁ Ἀριστείδης καταργεῖ τὸν νόμον τοῦ τιμήματος, καὶ εἰσάγει τὸν ἀμαθῆ καὶ χυδαῖον λαὸν εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς συνελεύσεις. Οἱ σοφισταὶ τὸν παιδεύουσιν· ὁ Ἐφιάλτης ἀδυνατεῖ τὴν βουλήν, καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον καὶ ὁ Περικλῆς προσθέτων εἰς τὸν ὄχλον τὴν ἀφαιρεθεῖσαν ἀπὸ τὸ δίκαιον κριτήριον δύναμιν, καὶ διορίζων μισθὸν εἰς τὸν ὄχλον, συσταίνει τὴν ὄχλοκυτοκρατορίαν, καὶ διὰ τῆς σοφιστικῆς του μεγαλοφυΐας τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ μοναρχικὴν κυριότητα (α)!

Οὕτως ὁ λαὸς τῶν Ἀθηναίων κύριος καὶ εὐτυχῆς ἐξωτερικῶς, κύριος καὶ κολακευόμενος ἐσωτερικῶς, ἐγένετο ὑπεροπτικὸς καὶ αὐθάδης, καὶ ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας, καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν Σπάρτην, ἣτις ἤρχησε νὰ φοβῆται τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν εἰς τὴν πολιτικὴν πλάστιγγα τῆς Ἑλλάδος (β). Ὁ Πλάτων περιγράφει τὰς ἐκκλησίας τῶν Ἀθηναίων ἐκ πλαγίου, λέγων· ὅταν συγκαθεζόμενοι ἄθροοι πολλοὶ εἰς ἐκκλησίας,

(α) Καὶ τοῦτου δὴ τὸν τρόπον ἕκαστος τῶν Δημαγωγῶν προήγαγεν αὐξῶν εἰς τὴν νῦν Δημοκρατίαν. (Ἀριστοτ. Πολιτ. Βιβλ. Β. Κεφ. Θ. § 3.)

(β) Τὴν μὲν γὰρ ἀληθεστάτην πρόφασιν, ἀφανεστάτην δὲ λόγῳ, τοὺς Ἀθηναίους ἠγοῦμαι, μεγάλους γιγνομένους, καὶ φόβον παρέχοντας τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἀναγκᾶσαι εἰς τὸ πολεμεῖν. (Θουκυδ. Ξυγγρ. Α. § 23.)

ἢ εἰς δικαστήρια, ἢ θέατρα, ἢ στρατόπεδα, ἢ τινα ἄλλον κοινὸν πλήθους ξύλλογον, ξὺν πολλῷ θορύβῳ τὰ μὲν ψέγωσι τῶν λεγομένων, ἢ πραττομένων· τὰ δὲ ἐπαινῶσιν ὑπερβαλλόντως ἐκάτερα καὶ ἐκβοῶντες καὶ κροτοῦντες· πρὸς δὲ αὐτοῖς ἄτε πέτρας καὶ ὁ τόπος ἐνῷ ἂν ὧσιν ἐπηχοῦντες διπλάσιον θόρυβον παρέχῃσι τοῦ ψόγου τε καὶ ἐπαίνου· ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ τὸν νέον, τὸ λεγόμενον, τίνα οἶει καρδίαν ἴσχειν; ἢ ποίαν ἂν αὐτῷ παιδείαν ἰδιωτικὴν ἀνθέξῃ, οὐ κατακλισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ τοσούτου ψόγου, ἢ ἐπαίνου οἰχθήσεσθαι φερομένην κατὰ ῥοῦν, ἢ ἂν οὗτος φέρῃ (α); Ὁ σοφὸς οὗτος καταδικάσας δημοσίως καὶ ἀπειράκεις τὴν κουφότητα καὶ πολυπραγμοσύνην τῶν συμπολιτῶν του, καὶ τὴν σοφιστικὴν καὶ ἐφήμερον πολιτικὴν τοῦ Περικλέους, ἤρχησε νὰ τὸ καλοσυλλογίζηται μετὰ τὴν ἀδίκον καταδίκην τοῦ Σωκράτους. Ὅθεν γράφει τὸν Μενέξενον, διὰ νὰ καθησυχάσῃ τὸν ψυθρηισμόν τοῦ λαοῦ· καὶ ἐκθειάζων τὴν ἀρετὴν τῶν προγόνων, παρηγορεῖ τοὺς μεταγενεστέρους, ὅτι ἄκοντες ἐκινήθησαν εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον (β). Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ τοῦ Περικλέους εἶναι καὶ ἡμαρτημένη καὶ ἐκ διαμέτρου ἐναντία εἰς τοὺς σεμνοπρεπεῖς σκοποὺς τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς τὸ ἐξηγεῖ εἰς ὅλας τὰς διατριβάς ὁ πατὴρ τῆς Ἀκαδημίας, εἰς ὅλας τὰς συνομιλίαις καὶ συγγράμματα ὁ περιπατητικὸς Νομοδιδάσκαλος τοῦ Λυκείου, καὶ τὸ ἐπεσφράγισεν ἢ μετὰ ταῦτα θλιθερὰ πσίρα.

(α) Πολιτ. Βιβλ. V. φ. 219—8.

(β) Εἰρήνης δὲ γενομένης καὶ τῆς πόλεως τιμωμένης, ἦλθεν ἐπ' αὐτήν, ὁ δὲ φιλεῖ ἐκ τῶν ἀνθρώπων τοῖς εὖ πράττουσι προσπίπτειν· πρῶτον μὲν ζῆλος· ἀπὸ ζήλου δὲ φθόνος, ὁ καὶ τὴν δὲ τὴν πόλιν ἄκουσαν ἐν πολέμῳ τοῖς Ἕλλησι κατέστησε. (Πλάτ. Μενέξ. T. IV. φ. 193.)

Ἐν ὧσιν δὲ ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν δύο ἀντιζήτων ἤδη δημοκρατιῶν ἦτον ὠφέλιμος εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ Περικλέους, μετεχειρίζετο πάντα τρόπον, διὰ νὰ τὴν διαφυλάξῃ· εἰς μὲν τὴν Σπάρτην πληρώνων κρυφίως, ὅσους ἐσυμβούλευον τὴν εἰρήνην· εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας διασκεδάζων καὶ παιδαγωγῶν τὸν λαὸν εἰς θεάματα καὶ πανηγύρεις, καὶ εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως. Ἐαὐτὰ πάντα ἀπῆτουν χρήματα· καθυπέβαλλεν ἐπομένως τοὺς συμμάχους νὰ πληρώνωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὑπερόγκους φόρους· καὶ ἐπὶ τέλους μετεχειρίσθη καὶ τὰ εἰς τὴν Δῆλον κατατεθέντα παρὰ τῶν Ἑλλήνων χρήματα ὑπὲρ τῆς κοινῆς σιωτηρίας. Παραπονοῦνται οἱ σύμμαχοι δι' αὐτό· ἀλλ' ὁ Περικλῆς ἀποκρίνεται, ὅτι αἱ Ἀθηναίαι, φροντίζουσαι περὶ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας, ἐδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσι καὶ τὸ κοινὸν θησαυροφυλάκιον, καὶ νὰ μεθέξωσι καὶ οἱ ἔμπειροι αὐτῶν τεχνῖται ἀπ' αὐτά· ὁ Θεμιστοκλῆς δι' οἰκονομίας κατασκευάσας ἐτησίως ἀνὰ δέκα τριήρεις, ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν δουλοσύνην· ὁ δὲ Περικλῆς ἐδαπάνει τὴν αὐτὴν ποσότητα, ἢ εἰς τὴν παράστασιν μιᾶς τραγωδίας, ἢ ἐνὸς ἀγάλματος, μιᾶς ἐορτῆς, ἢ ἐνὸς θεάματος. Ὁ Πραξιτέλης καὶ ἡ Φρύνη ἔζων Ἀσιατικῶς· ὁ Ζεῦξις ἐπαρουσιάσθη εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας χρυσοστόλις, ὡς Σατράπης· αἱ οἰκίαι τῶν ἐταίρων κατήντησαν τὸ σχολεῖον τοῦ καλλωπισμοῦ· ἀπ' αὐτὰς ἐξήρχετο ὁ νεωτερισμὸς τῶν φορεμάτων, ἢ πρὸς τὰς γυναῖκας φιλοφροσύνη, ἢ μαλθχρότης καὶ ἡ ὀλεθρία εἰς τὰς δημοκρατίας. Ὁ Σωκράτης θαυμάζων τὸ πολυδάπανον τῆς Φρύνης, ἐρωτᾷ, ποῦ καὶ πόσα ἔχει κτήματα; Ἐχὼ πολλοὺς φίλους, ἀπεκρίθη ἡ ἄσεμνος γυνὴ (α).

Ἄν ἡ πολυτέλεια παρακινουῖσα τὴν βιομηχανίαν ἦναι ὠφέ-

(α) Ξενοφ. Απομν.

λιμος εἰς ἄλλα πολιτεύματα, ὡς δαπάνη τῶν μὴ ἀναγκαίων, εἶναι ἐπιζήμιος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ βλαβερὰ εἰς δημοκρατίας πτωχάς, στηριζομένως εἰς τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν εὐπορίαν τῶν κατὰ μέρος πολιτῶν. Ἡ περιττὴ αὕτη δαπάνη, ἢ παράγει, ἢ παράγεται ἀπὸ τὴν ματαιότητα καὶ διὰ τοῦτο γίνεται ὀλεθρία, ὅσῳ οἱ διοικοῦντες τὰ φρονήματα τοῦ λαοῦ δίδουσι τὸ παράδειγμα. Τότε εἰς τόπον τῶν πατριωτικῶν ἀρετῶν μένει ἢ φιλοχρηματία, τιμᾶται ὁ πλοῦτος καὶ περιφρονεῖται ἢ παιδεία καὶ ἢ ἀρετὴ (α). Ὡστε ὁ προστάτης τοῦ δήμου τῶν Ἀθηνῶν προστατεύων τὴν πολυτέλειαν: ἤγουν τὴν περὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων δαπάνην, καὶ πλουτῶν τοὺς τεχνίτας, ἐπτώχυνεν ἐξ ἑνὸς μέρους τοὺς συμμάχους του, διέφθειρε τοὺς πολίτας του, καὶ ἤγειρε μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομὰς εἰς τὸν κήλον τῶν πτωχῶν καὶ τῶν σωφρόνων δημοκρατιῶν. Ἐπειτα, διὰ νὰ σκεπάσῃ τὴν ἀδικίαν μετεχειρίζετο, σοφιστικὰ ἐπιχειρήματα. Ἐπὶ Ἀριστείδου οἱ Ἀθηναῖοι ἐκλέγουσι τὸ δίκαιον ἀπὸ τὸ συμφέρον, καὶ ἀπορρίπτουσι τὸ πρόβλημα τοῦ Θεμιστοκλέους. Οἱ μισθωτοὶ πρέσβεις τοῦ Περικλέους δυῖσχυρίζονται, ὅτι ὁ φυσικὸς νόμος: ἤγουν ὁ τοῦ δυνατωτέρου, εἶναι τὸ δικαίωμα ὅτι οἱ νικηταὶ Ἀθηναῖοι ἐδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσι καὶ τὰ χρήματα καὶ αὐτοὺς τοὺς συμμάχους κατὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον· καὶ ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν νόμον ἐδιοικήθησαν πάντοτε οἱ ἄνθρωποι (β). Οἱ Σατράπαι τῆς Περσίας ἐκθέτουν, ἴσως, μετὰ πλειοτέρας

(α) Τιμωμένου δὲ πλοῦτου ἐν πόλει καὶ τῶν πλουσιῶν· ἀτιμωτέρα γίνεται ἢ ἀρετὴ καὶ οἱ ἀγαθοί.... Ἄντι δὲ φιλοτίμων ἀνδρῶν, φιλοχρηματισταὶ καὶ φιλοχρήματοι ἐγένοντο· καὶ τὸν μὲν πλοῦτον ἐπαινοῦσιν τε καὶ θαυμάζουσι καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς ἄγουσιν· τὴν δὲ πενίαν ἀτιμᾶζουσι.

(Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ. VIII.)

Ὅρα τὸν ἀστείον Λουκιανὸν Περὶ τῶν ἐπὶ μισθῶ συνόντων.

(β) Οὐδ' αὖ πρῶτοι τοῦ τειοῦτου (τῆς ἀρκυγῆς) ὑπάρξαντες, ἀλλ' αἱ

μετριότητος τὴν θέλησιν τοῦ μεγάλου βασιλέως, παρὰ οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Περικλέους εἰς τὴν Σπάρτην. Ὁ λόγος αὐτῶν εἰς τὴν ἡμίγυριν τῶν Σπαρτιατῶν εἶναι ἐντελές ὕφασμα σοφιστικῶν ἐπιχειρημάτων (α), καὶ λόγος τοῦ Γοργία, ἢ τοῦ Θρασυμάχου εἰς τὸν Πλάτωνα.

Ὁ Περικλῆς ἐκυβέρνησεν, ἢ, κατὰ τὴν ῥῆσιν παλαιοῦ τινος σοφοῦ, ἐδημοκόπησε περὶ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη τὴν Ἀττικὴν, ἀκολουθῶν δὲ τὸ ἔγνη τοῦ Πεισιράτου καὶ τῶν προκατόχων αὐτοῦ δημαγωγῶν, διετήρησε τὴν θέσιν του, περιπλέκων τὴν ἐξωτερικὴν τῆς πατρίδος του πολιτικὴν, καὶ διαπαιδαγωγῶν ἐσωτερικῶς τοῦ συμπολίτας του (β). Ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἦτο βέβαια ἀξιοθαύμαστος, ὡς ἀπλοῦς πολίτης διὰ τὸν λαμπρὸν καὶ εὐρύχωρον νοῦν του καὶ τὴν ἐπαγωγὸν εὐγλωττίαν του· ἀλλ' ἀξιόμειπτος ὑπουργὸς τῆς ὀχλοκρατουμένης δημοκρατίας τῶν Ἀθηνῶν (γ).

Δικαιοῦντές τινες τὸν Περικλέα, εἶπον, ὅτι ἔφερε τὰς τέχνας εἰς ἐντέλειαν. Ἡ θέσις τοῦ λόγου ἀληθής· ἀλλ' ἡ συνέπεια βλαβερὰ. Καθότι ἂν, κατὰ τὴν γνώμην τῶν παλαιῶν νομοθετῶν, τὸ μεγαλύτερον ἀγαθὸν τῶν ἐθνῶν εἶναι ἢ νόμιμος αὐτῶν ἐλευθερία· « μόνη γὰρ ἴδια ποιεῖ τῶν κτησαμένων τ' ἀγαθὰ· τὰ δ' ἐν δουλείᾳ τῶν ἀρχόντων, ἀλλ' οὐχὶ τῶν ἀρχομένων εἶναι »· καὶ, ἂν οἱ ἔχοντες αὐτὴν πρέπει νὰ τὴν φυλάττωσι δι' ὁμονοίας καὶ ἐγκρατείας καὶ τῆς λοιπῆς ἀρετῆς, καὶ ὄχι διὰ πλο-

καθιστῶτος· τὸν ἥσσω ὑπὸ τοῦ δυνατωτέρου κατείρεσθαι.

(Θουκυδ. Ξυγγ. Α.)

(α) Ὅρα αὐτὸν εἰς τὸν Θουκυδίδην· Ξυγγ. Α. §. 73. μέχρι τοῦ 78.

(β) Ἄριστοτ. Πολιτ. Βιβλ. IV. Κεφ. 5. § 3.

(γ) Οὐ γὰρ κακῶς ἔοικεν εἰπεῖν ὁ εἰπὼν· ὅτι ὁ πρῶτος κατέλυσε τὸν Δῆμον, ὁ πρῶτος ἐσιάσας καὶ δεκάσας κ. τ. λ.

(Πλούταρχ. εἰς βίου Κοριολανου.)

νεξίας και τρυφῆς (α). Ἐπετι, ὅτι καὶ ἡ νόμιμος ἐλευθερία καὶ ἡ μετ' αὐτῆς εὐδαιμονία τῶν λαῶν οὔτε σώζεται, οὔτε διατηρεῖται δι' ἀγαλμάτων, καὶ εἰκόνων· ἀλλὰ διὰ τῆς χρηστότητος τῶν ἠθῶν, τῆς πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰς ἀρχὰς ὑποταγῆς, καὶ εἰς ἓνα λόγον, διὰ τῆς μετριότητος καὶ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς. Ὁ δὲ Περικλῆς μετέβαλε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ σώφρονος καὶ αὐτουργοῦ, εἰς ἀκολάστους, φιλοθεάμονας καὶ πολυτελεῖς, εἰς πολυπράγμονας καὶ λάλους· « Ἄει μὲν, λέγει ὁ Χαιρωναῖος, τινὰ » θέαν πανηγυρικὴν, ἢ ἐστίασιν, ἢ πομπὴν εἶναι μηχανώμενος ἐν » ἄστει, καὶ διαποδαγωγῶν οὐκ ἀμούσαις ἡδοναῖς τὴν πόλιν » (β). Ὡστε ἀποκαθιστῶν τὸν ὄχλον ἀνώτερον τῶν ἀρχῶν (γ), τῶν νόμων καὶ τῶν ὑπουργῶν, καὶ γινόμενος εἰς αὐτὸν ἀναγκαστικὸς διὰ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν θέσιν τῶν Ἀθηνῶν, δὲν εἶχε ν' ἀντιτάξῃ ἄλλο ἔμφραγμα εἰς τὴν ὁρμὴν, εἰ μὴ τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ εὐγλωττίαν του. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἡ πατρίς του καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος κατεφέρετο εἰς τὸν ἀφανισμόν του μετὰ φρικῶδους ταχύτητος· καθότι οἱ δημαγωγοὶ ἀκολουθοῦντες τὸ σύστημα αὐτοῦ, καὶ μὴ ἔχοντες τὴν εὐρύχωρόν του διάνοιαν, ἐκρήμνισαν εἰς βραχὺ διάστημα χρόνου καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὴν πατρίδα αὐτῶν εἰς τὸν βυθόν (δ).

(α) Ὅρα Στράβωνα. Βιβλ. X. Κεφ. IV. φ. 379. ἐκδ. 5ερ.

(β) Πλούταρχος εἰς βίον Περικλέους.

(γ) Ἐπειδὴν δὲ τι περὶ τῆς πόλεως διοικήσεως δεῖν βουλευσασθαι, συμβουλεύει αὐτοῖς ἀνιστάμενος περὶ τούτων ὁμοίως μὲν τέκτων, ὁμοίως δὲ χαλκεύς, σκυτοτόμος, ἔμπορος, ναύκληρος, πλούσιος, πένης, γενναῖος, ἀγενής. Καὶ τούτοις οὐδεὶς τοῦτο ἐπιπλήττει, ὡσπερ τοῖς πρότερον, ὅτι οὐδαμῶθεν μαθῶν, οὐδὲ ὄντος διδασκάλου οὐδενὸς αὐτῶ, ἔπειτα συμβουλεύειν ἐπιχειρεῖ. (Πλάτ. εἰς Πρωταγ. § 28.)

(δ) Εἰ λέγονται Ἀθηναῖοι διὰ Περικλέα βελτίους γεγονέναι, ἢ πᾶν τούναντίον διαφθαροῦναι ὑπ' ἐκείνου. Ταυτὶ γὰρ ἔγωγε ἀκούω Περικλέα

Εἶναι κοινός καὶ ἀγνοεῖς ἤδη λόγος, ὅτι οἱ θέλοντες καὶ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν εὐημερίαν τοῦ ὄχλου δὲν πρέπει νὰ τὸν μεταχειρίζονται ὄργανον καὶ μέσον διαρρυθμίσεως· οἱ τοιοῦτοι ἀναδέχονται μέγα βάρος καὶ ἀπολογίαν. Ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν λαὸν κίνησις εἶναι βιαία πάντοτε, μανιώδης καὶ ἀσυλλόγιστος, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο κινδυνώδης καὶ ἐπιβλαβής. Ἀσθενής τις χεὶρ δύναται νὰ κινήσῃ μεγάλον λίθον ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, βοηθουμένη μάλιστα ἀπὸ τὴν ἰδικὴν τοῦ λίθου βαρύτητα· ἀλλὰ μυρία χεῖρες δὲν δύνανται εἰς τὴν μέσην τῆς ὀρμητικῆς τοῦ κατὰπτώσεως νὰ τὸν σταματήσωσι. « Πολλὰί πόλεις, λέγει ὁ Πλάτων, μὲν ἐνίοτε, καθάπερ πλοῖα καταδύμενα, διόλλυνται, καὶ διολώλασι, καὶ ἔτι διολοῦνται, διὰ τὴν τῶν κυβερνητῶν καὶ ναυτῶν μοχθηρίαν, τῶν περὶ τὰ μέγιστα μεγίστην ἀγνοίαν εἰληρότων, οἱ περὶ τὰ πολιτικὰ κατ' οὐδὲν γινώσκοντες, ἡγοῦνται κατὰ πάντα σαφέστατα πασῶν ἐπιστημῶν ταύτην εἰληρέναι· (Πολιτικός.) »

πεποιημέναι Ἀθηναίους ἀργούς καὶ δειλοῦς, καὶ λάλους, καὶ φιλαργύρους κ.τ.λ. (Πλάτ. εἰς Γοργίαν· Ἀριστοτ. Πολιτ. Βιβλ. Β. Κεφ. Θ. § 4.)

Τῆς ναυμαχίας γὰρ, λέγει ὁ Ξενοφῶν, ἐν τοῖς Μηδικοῖς ὁ Δῆμος αἴτιος γεγόμενος, ἐφρονηματίσθη, καὶ Δημαγωγούς ἔλαβε φαύλους, ἀντιπολιτευομένων καὶ ἐπεικῶν. (Ὁρχ Ξενοφ. Ἀπομνημονεύματα.)